

MENORS TRANS* O DE GÈNERE DIVERS. GUIA BÀSICA PER A ATENCIÓ PRIMÀRIA (revisat agost 2022)

Autors:

- Dra. Amadora Moral-Martos. Pediatre i endocrina de l'EAPT Garraf. Expert en Medicina Transgènere. Membre del Grup d'Identitat i Diferenciació sexual de la Societat Espanyola d'Endocrinologia i Nutrició (GIDSEEN) (email: endocrino.vilanova@gmail.com)
- Agustí Bonifacio Guillén. Treballador social, Unitat d'Identitat de Gènere de l'Hospital Sant Joan de Déu.

Ha col·laborat (revisió): Diana Polo Rangel, psicòloga clínica, UIG Hospital Sant Joan de Déu.

Per què és important atendre la diversitat de gènere des de l'Atenció Primària de Salut:

Des de la infància, les persones poden presentar una àmplia variabilitat en les seves expressions de gènere (interessos, actituds, preferències per amigats o vestimentes) així com conflictes als entorns familiars, educatius i socials associats a aquest fet.

A l'etapa de l'adolescència, es pot presentar un intens malestar relacionat amb la construcció de la identitat de gènere, en relació tant al desenvolupament de les característiques sexuals pròpies de la pubertat com a la resposta social.

Aquestes situacions poden generar dubtes, necessitat de consulta o malestars que acabin sent dipositats a l'Atenció Primària de Salut, porta d'entrada al sistema sanitari.

A destacar

Canvi de nom al nom sentit:

- **A l'escola: Protocol escolar**
https://xtec.gencat.cat/web/.content/curriculum/coeducacio/recursos/protocol-atencio-acompanyament-alumnat-transgenerere/08_protocol-transgeneres.pdf
- **A la targeta sanitària (TSI): Al Servei d'Atenció Integral (SAI)**
<https://igualtat.gencat.cat/ca/ambits-dactuacio/lgbti/xarxa-sai/>

Contacte amb la Unitat d'Identitat de Gènere (UIG) del Hospital SJD

E-mail: hospitalbarcelona.uig@sjd.es
Telf: 93 253 21 32 (Treball Social)

Diferenciant conceptes claus:

Cal assenyalar que, si bé algunes consultes estaran directament relacionades amb la identitat de gènere, d'altres ho estaran amb l'orientació sexual o l'expressió de gènere. Atès que aquests tres conceptes són independents, però alhora estan interrelacionats, és important recordar les diferències entre aquests, així com conèixer el significat d'altres termes.

Gènere. Conjunt de característiques sobre les quals s'estableix socialment la distinció entre homes i dones.

Sexe registral o assignat en néixer. El sexe que consta al registre civil al naixement i que es decideix segons el conjunt de característiques biològiques, especialment de tipus genètic, exploració física i hormonal, sobre la base de les quals s'estableix la distinció entre homes i dones.

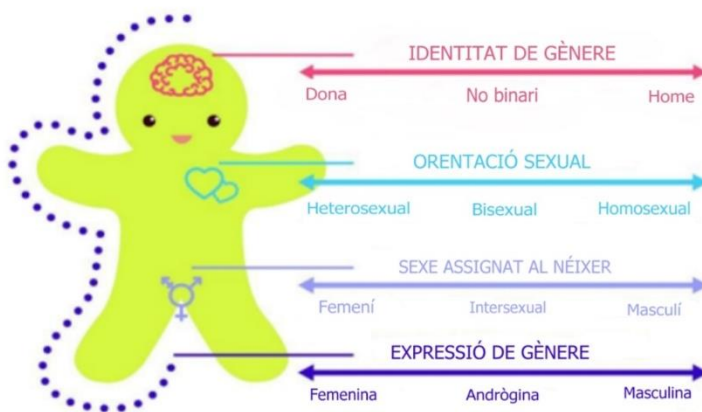
Identitat de gènere. Al·ludeix a la percepció subjectiva que una persona té sobre si mateixa en relació amb el seu propi gènere, la qual podria coincidir o no amb el seu sexe. Algunes persones que no s'identifiquen amb alguns (o tots) els aspectes del gènere del sexe assignat en néixer s'anomenen transgènere, transsexual, agènere o altres termes.

Trans*. S'utilitza el terme "trans" per referir-se a persones que la seva identitat de gènere no correspon amb el sexe assignat en néixer. És un terme paraigua que reflecteix la realitat de persones que puguin autodefinir-se, o no, com a persones trans, transsexuals, transgènere, no binàries, de gènere fluid, etc. De vegades, aquest terme s'escriu trans* i l'asterisc s'utilitza per expressar la diversitat que representa.

Cis. Abreujament de cisgènere o cissexual, quan la identitat de gènere de la persona correspon amb l'assignada segons el sexe en néixer.

Orientació sexual. Fa referència a l'atracció romàntica, emocional i sexual. Aquí podem trobar termes com bisexualitat, pansexualitat, grisexualitat, asexualitat, persones arromàntiques...

L'expressió de gènere és l'aparença, comportament, actitud i gestos d'una persona, els quals estan associats amb el gènere en un context cultural particular, concretament al voltant de les categories de masculinitat i feminitat. Això també inclou els anomenats "rols de gènere".

Diferències entre identitat, orientació, sexe assignat i expressió de gènere.

Identitat de gènere. Menors trans* o de gènere divers.

Així, la transsexualitat és una variant més de la diversitat humana, que es pot manifestar des de la més primerenca infància i, la identitat de gènere és el resultat d'un procés subjectiu d'identificació de gènere que culmina amb el sentiment intern de ser home, dona, cap o una combinació de tots dos (això últim són les identitats no binàries).

Cal un canvi en la mirada social que permeti la lliure expressió de totes les diversitats i el lliure desenvolupament de la personalitat, fomentant espais segurs que permetin explorar la identitat i expressions de gènere diverses.

La Transició Social.

En la infància, per l'edat i el moment evolutiu de la persona, algunes de les peticions requeriran poder acompanyar en la transició social.

Dibuix de Dani i el seu trànsit social.

La Transició social és el procés en el qual les persones trans es mostren socialment d'acord amb la seva identitat de gènere. Pot implicar l'ús d'un altre nom, pronoms, vestuari, documentació, etc. i es tracta d'accions reversibles. La transició social s'ha de fer adaptada al ritme i les circumstàncies de la persona, permet l'exploració i és important que es doni en espais segurs, per minimitzar les situacions de risc i desesperança.

Quin és el nostre Marc Legal?

Des de fa anys, Catalunya es considera una comunitat que recolza els drets del col·lectiu LGBTIQ+.

Pel que fa a les persones trans* (també les menors d'edat) trobem diverses guies sobre com actuar com a professionals de la salut, l'educació o els serveis socials, així com la importància de respectar la seva identitat, nom i pronoms amb què s'identifiquen.

- **CatSalut. Instrucció 14/2017:** Implantació del Model d'atenció a les persones trans en l'àmbit del CatSalut.
 - <https://catsalut.gencat.cat/ca/detalls/articles/instruccio-14-17-00001>
- **Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia**
 - <http://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/6730/1376345.pdf>
- **Protocol per a l'atenció i acompanyament de l'alumnat transgènere en els centres educatius** (inclou el model de sol·licitud de canvi de nom d'acord amb el gènere sentit):
 - https://xtec.gencat.cat/web/.content/curriculum/coeducacio/recursos/protocol-atencio-acompanyament-alumnat-transgenerere/08_protocol-transgeneres.pdf

Per qualsevol consulta s'ha desplegat per tot el territori català la Xarxa SAI (Servei d'Atenció Integral LGBTI de Catalunya).

<https://igualtat.gencat.cat/ca/ambits-dactuacio/lgbti/xarxa-sai/>

És en aquestes oficines on es pot sol·licitar el canvi de nom a la Targeta Sanitària Individual (TSI).

Què cal fer des de pediatria o medicina de família?

Quan la família acudeixi a la consulta, la nostra funció no és més que escoltar les necessitats d'acompanyament que té, transmetre calma i fomentar el respecte a la persona menor d'edat en relació amb les seves necessitats, generant espais segurs que permetin el desenvolupament de

l'autoestima. L'objectiu és que progressivament es puguin anar prenent les decisions que li encaixin des de la confiança i l'apoderament personal.

A l'etapa de l'adolescència, habitualment la persona es presentarà amb peticions contundents i d'urgència, mentre que el seu entorn sol·licitarà un tempo més lent i poder abordar diversos dubtes. Tot això és normal i es pot abordar a la consulta. En cas necessari, es pot derivar a una unitat especialitzada en identitat de gènere.

És important explorar la possibilitat que hi hagi malestar en la persona (que es pot expressar de diferents maneres, entre elles malestar emocional, alteracions del comportament, dificultats relacionals o en els aprenentatges, etc...), així com si els entorns de la persona (familiar, escolar, lúdic...) són uns espais segurs o es generen situacions d'hostilitat o violència. Poder comentar i abordar aquestes situacions en equips interdisciplinars és fonamental.

Encara que no sempre es presentin, en algunes situacions es poden detectar intensos malestres emocionals, sentiments de desesperança, depressió, ansietat, conductes autolesives, trastorns de la conducta alimentària, etc... Davant d'aquestes situacions cal consultar amb equips especialitzats de salut mental infantojuvenil.

Si apareix una demanda de tractament hormonal, es pot aprofitar aquesta petició per abordar quins efectes al benestar físic i emocional espera la persona, sense que es deixi de treballar l'apoderament i l'autoacceptació del propi cos, apostant per la menor medicalització possible sobre la diversitat de gènere.

Algunes recomanacions:

- Entrevistar en un entorn de privadesa i confidencialitat. Aquest espai s'ha de percebre com a segur i la nostra postura com a aliada.
- Adreçar-se a la persona menor amb el nom i els pronoms amb què la persona s'identifica.
- Promoure la comunicació intrafamiliar i el suport familiar, perquè la persona menor pugui explorar el seu gènere i expressar-se lliurement en un entorn segur.
- Atendre les preocupacions de l'entorn. Entendre que la família té el seu propi dol i un procés d'adaptació que de vegades cal acompanyar.
- No invalidar la identitat, expressió de gènere o necessitats de la persona menor, però tampoc anticipar-nos-hi ni projectar el camí que la persona ha de fer.
- Si cal, recomanar consultar amb Unitats Especialitzades en Identitat de Gènere, Oficines SAI o Associacions de famílies.
- Recordar que el suport per part de salut mental pot ser requerit davant de malestres emocionals reactius a situacions de no acceptació de l'entorn familiar, social o escolar, o davant de la concurrència amb altres problemàtiques de salut mental prèvies. Aquest suport no s'ha de confondre a sotmetre's a una avaluació que suposi la determinació de la identitat de gènere per part d'una tercera persona.
- Els indicadors o certes situacions de risc, alt risc, maltractament o lgbtifòbia s'han de poder abordar de manera interdisciplinària i canalitzar-se a través dels protocols establerts amb agents socials i de protecció.
- Quant a tractaments hormonals, si hi ha malestar, serà important informar de la possibilitat de bloqueig de la pubertat amb anàlegs de l'hormona GnRh, i, si cal, posterior tractament

hormonal d'afirmació de gènere o creuat. És important assenyalar que no totes les persones trans* voldran canvis físics, ni totes les persones trans* menors d'edat sol·licitaran bloquejar la pubertat. Abordar aspectes com la fertilitat serà necessari, així com atendre possibles dubtes en relació amb les cirurgies existents.

- Informar de l'existència de l'opció de criopreservació de gàmetes abans de l'inici del tractament hormonal, idealment. Així mateix, posteriorment hi ha la possibilitat de suspendre el tractament per a la criopreservació, amb èxit variable.
- Fomentar les opcions d'estil de vida saludable, prevenció d'hàbits tòxics, anticoncepció i administració de les vacunes apropiades, especialment la vacuna del papil·lomavirus.
- Informar de la possibilitat de canviar el nom a la targeta sanitària al nom sentit a través de l'Oficina SAI de zona (no al centre de salut).

<https://igualtat.gencat.cat/ca/ambits-dactuacio/lgbti/xarxa-sai/>

- Orientar sobre l'existència d'associacions de famílies i de grups de joves amb gèneres i sexualitats diverses.

Associació TransFamília	http://transfamilia.org/
Associació Chrysalis	http://chrysalis.org.es/
Associació Euforia	https://euforia.org.es/
Espai de joves Bandada	https://bandada.cat/

Unitat d'Identitat de Gènere de l'Hospital Sant Joan de Déu (UIG)

Des del 2016, dins de l'Hospital Sant Joan de Déu hi ha la UIG, Unitat d'Identitat de Gènere especialitzada en infància i adolescència, que complementa la xarxa de recursos existents per a l'atenció a la salut de les persones trans a Catalunya: Servei Trànsit (Numància - Barcelona, i a diferents territoris de Catalunya), UIG de l'Hospital Clínic, serveis d'endocrinologia pediàtrica hospitalària (H.Vall d'Hebron, H.Universitari Germans Trias i Pujol, H. Parc Taulí, etc.) i no hospitalària (servei de endocrinologia i atenció a persones trans de l'EAPT Garraf).

Es tracta d'una unitat interdisciplinària (endocrinologia, salut mental, ginecologia – obstetrícia, infermeria i treball social) creada per atendre població infantil i adolescent que presenta diversitat de gènere, des d'una mirada evolutiva, interseccional i no patologitzadora. Objectius:

- Acompanyar la infància, l'adolescència i les seves famílies (i/o representants legals) en els processos de construcció de les identitats de gènere.
- Assessorament als entorns educatius i socials.
- Orientació sobre tractaments hormònals.
- Atenció a la salut sexual i reproductiva.
- Sensibilització i formació a professionals.

Vies d'accés a la UIG:

- Professionals de la salut: mitjançant derivació i informe.
- Famílies sense vinculació a dispositius de salut: a través del correu electrònic de la unitat.
- Professionals de la xarxa educativa o social: a través del correu electrònic de la unitat.
- E-mail: hospitalbarcelona.uig@sjd.es – T. 93 253 21 32 (Treball Social)

PER A SABER-NE MÉS !

Guia Clínica Assistencial (amb dos annexos al material addicional amb qüestions pràctiques):

- **Guía clínica de atención a menores transexuales, transgéneros y de género diverso.**
<https://doi.org/10.1016/j.anpedi.2022.02.002>
- **Reflexiones en clave bioética al documento Guía clínica de atención a menores transexuales, transgéneros y de género diverso. Respuesta de los autores.**
[DOI: 10.1016/j.anpedi.2022.06.005](https://doi.org/10.1016/j.anpedi.2022.06.005)

Guies per a families:

- **Materiales para acompañamiento respetuoso y nociones fundamentales**
<https://euforia.org.es/informacion/materiales/>
- **Una Guía Rápida para familias de niños y adolescentes trans***
https://chrysallis.org/recursos_trans_lgtbiq/guias-y-folletos_trans_lgtbiq/
- **Relats d'experiències familiars**
<http://transfamilia.org/publicaciones/>
- **Niños saludables con el apoyo familiar.** Family acceptance project. San Francisco State University. https://familyproject.sfsu.edu/sites/default/files/FAP_Spanish%20Booklet_pst_0.pdf

Documentals:

- **Identidad de Género: ni rosa ni azul.** National Geographic España
- **Documental TV3.** “30 minuts: Trànsit, menors transsexuals”
<http://www.ccma.cat/tv3/alacarta/telenoticies-migdia/menors-transsexuals-al-30-minuts/video/5594155/>

Llenguatge inclusiu

Llenguatge que utilitza paraules neutres i la terminació -i (en castellà -e) per considerar que és un llenguatge que té en compte tota la diversitat existent inclòs les persones no binàries.

- **Guía práctica de lenguaje inclusivo**
<https://www.lgbtqihealtheducation.org/wp-content/uploads/2020/04/Guia-practica-de-lenguaje-inclusivo-Chrysallis.pdf>

BIBLIOGRAFIA

- Moral-Martos A, Guerrero-Fernández J, Gómez Balaguer M, et al. Guía clínica de atención a menores transexuales, transgéneros y de género diverso. An Pediatr (Barc)., 96 (2022), pp. 349.e1-349.e11 <https://doi.org/10.1016/j.anpedi.2022.02.002>
- Moral-Martos A, Gómez-Balaguer M, Riaño Galán I, Yeste Fernández D. Reflexiones en clave bioética al documento Guía clínica de atención a menores transexuales, transgéneros y de género diverso. Respuesta de los autores. An Pediatr. 2022. [DOI: 10.1016/j.anpedi.2022.06.005](https://doi.org/10.1016/j.anpedi.2022.06.005)
- Raftery, J., Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health, Committee on Adolescence and Section on Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Health and Wellness. Ensuring comprehensive care and support for transgender and gender-diverse children and adolescents. Pediatrics October 2018, 142(4), e20182162
- Olson KR, Durwood L, DeMeules M, et al. Mental Health of Transgender Children Who Are Supported in Their Identities. Pediatrics. 2016;137(3):e20153223
- Forcier M. y Olson-Kennedy J. Gender development and clinical presentation of gender nonconformity in children and adolescents. In: Torchia MM, ed. UpToDate .Waltham, MA: UpToDate Inc. [consultado el 13 agosto 2022] Disponible en: <http://www.uptodate.com/contents/gender-development-and-clinical-presentation-of-gender-nonconformity-in-children-and-adolescents>